

KRÁSA V JEDNODUCHOSTI ?

„... posilovala Picassovu snahu formálně svá díla zjednodušovat cestou imaginace a nikoli cestou zdokonalování iluze.“

Keith Sutton

Kolikrát už to každý z nás slyšel (a kolikrát to sám říkal) ? *V jednoduchosti je krása* je jedna z nejoblíbenějších tuzemských hlášek, která je navíc asi věčná. Ve své zploštělé podobě prostupuje generacemi jako velmi chytlavý výrok z rodu „selských rozumů“, kterým, zdá se, rozumí každý. Ale je tomu opravdu tak ? Picasso o sobě prohlašoval, že v šestnácti letech maloval jako Raffael - a po celý zbytek života se to snažil odnaučit. Pochopil, že umělecké dílo může mít svou obdivuhodnou výrazovou vitalitu i zasahovat nezaměnitelnou naléhavostí umělecké výpovědi tehdy, když se formálně oprostí od všeho nepodstatného. Jen myšlenka svlečená do naha a určitý asketismus ve výrazových prostředcích jsou dobrým základem výtvarného díla. Kdyby gordický uzel nebyl *složitý*, nebylo by jeho rozetnutí Alexandrem tak *krásně jednoduché*...

Po polovině 20. století, dávno po prvotním okouzlení funkcionalismem, vzniká v architektuře dokonce tzv. *asketismus*, vytvořený podle příkladu zvláště skandinávských architektů. Záměrnou redukcí prostředků i určitých obvyklých forem „*docilují jasnosti architektonického výrazu, kterou považují za podstatnou*“ (Udo Kultermann). Se stejným nebo podobným záměrem vstupují v téže době do světa výtvarného umění v Anglii a USA vyznavači tzv. *minimal art*, kteří v opozici k pop-artu i abstraktnímu expresionismu usilují o vrácení formy k primárním strukturám. Užívají opakovaných lapidárních a všedních tvarů a výsledkem je často chladná, neosobní kompozice, často jednobarevná. Přesto před těmito obrazy nudou nezýváme, spíše obdivujeme jejich ztajenou krásu.

Minimalismus existuje ovšem také jako architektonický směr, jehož vábení větší či menší měrou uslyšel v posledním půlstoletí snad každý architekt. Vždyť i *mezinárodní sloh* či *modernismus* je ve své podstatě pokusem o dosažení cíle minimem prostředků. Domy, rodinné nevyjímaje, nesou záměrně na svých průčelích jen zcela nezbytné množství znaků, informací.

Stejná trojdělená okna v nekonečných sériích, opakované rytmičování dlouhých a vysokých průčelí svislými pruhy balkónů (rytmus tu ale opakováním usnul a stal se jen násobkem nudy), studená neosobní šed' - naše panelové domy míří za práh banality. Jednoduchost se opakováním mění v tupost, v estetickou újmu, působenou nedostatkem informace. (Šaman jihoamerického

indiánského kmene celé hodiny bubnuje: tam tadam, tam tadam, tam tadam, tam tadam... Jednoduchoučký rytmus, jednotvárné podupávání tanečníků, monotónní a stále opakovaná gesta. Výsledkem je ale extatické vytržení a dokonce změněné stavy vědomí. Bavím se myšlenkou, že právě o tohle reálný socialismus našimi sídlišti usiloval...).

Honem zpátky ke stavění. Vyústění chudobné „jednoduchosti“ sídlišť ve frustraci je dávno popsáný jev. Stejně tak i „jednoduché“ projevy výtvarné či architektonické mohou vyvolat negativní přijetí vždy, když jejich stylizovaná redukce a minimální program prozrazuje neumětelství a nezvládnutí základních řemeslných dovedností. Picasso mohl opravdu jako Raffael malovat před tím, než namaloval *Portrét Uhdeho* nebo *Slečny z Avignonu*, můj spolužák ze základní školy Venda Boháček těmi *Slečnami* v osmé třídě začal a nebylo to ono. Prává jednoduchost není banální neumělost či prostoduchost, nýbrž rafinovaná redukce složitosti. A právě jen taková může být krásná.

Zamyslíme-li se dále nad původním, neposunutým významem slova jednoduchost, dostaneme se ke kvintesenci uměleckého díla, povstalé *jedním duchem*. Jedním duchem, to znamená především jednotně, souladně, bez diskrepancí a synkretismů postupně útvary obrábějících. Také však asi krátce, nekomplikovaně a v jasném směřování k podstatě a smyslu. Unese-li pak celé dílo na svých bedrech jediný duch, jediná myšlenka, musí to být ovšem myšlenka zdatná a plnokrevná. Taková, kterou není třeba halit do krásných šatů, přidávat k ní další. Jasná figura na pozadí. Na takovou ale případně diletující stavitel rodinného domu jen těžko...

V jednoduchosti je krása, řekne si a snaží se daného cíle dosáhnout co nejjednodušším způsobem. Místo devatenácti schodů jich udělá čtrnáct. Také zádveří škrtne, bez něj je to snadnější. Záchod vyšel doprostřed půdorysu a bude bez oken, jak jednoduché. A okna ve fasádě? Jednodušší je vůbec se jejich kompozicí nezabývat, nějak to přece vždycky vyjde. Projektovat dům je tak sladce lehké... Všimněte si příkladně, kolik domů nově stavěných má dnes okna různých formátů jakoby nahodile rozhozená po fasádě. Je-li to záměr, vyplývající z kompozičního názoru, bývá to krásné, avšak není to jednoduché. Dům působí zvláštním dynamismem, kterého by nikdy nedosáhl např. formální symetrií, vycitujeme z něho i větší bezprostřednost. Ale i naopak: je-li to jednoduché, zvláště pro projektanta, který ani není schopen onu složitost a nesnadnost nahlédnout, bývá výsledkem stavba nedbalá a pitvorná. Ztratila vnitřní rovnováhu a jednotu a nezvládnutý chaos je základním vjemem pozorovatele takové stavby.

Jednota díla je ostatně podle klasické estetiky základním předpokladem jeho umělecké hodnoty. Zmínil jsem sice

v předcházejících řádcích, že někdy stvoří dílo jediná silná a zteplá myšlenka, (nebo hezky česky *leitmotiv*, u rodinného domu je to často opravdu tak), ale jindy musí tvůrce opravdu bedlivě dbát na výslednou jednotu. Dušan Šindelář píše: „... *to umělecké dílo, které je nesystematické a komplikované, takže se zdají jeho části být od sebe odděleny a žijí vlastním životem bez vztahu k jiným a k celku, tedy dílo, které je vnitřně rozporné a protikladné, není uměleckým dílem.*“ Platí ale současně, že hodnota díla je přímo úměrná počtu různých prvků, z nichž byla zkomponována výsledná jednotu, jednotou v mnohosti bylo dosaženo těch největších uměleckých výkonů.

Pohledme na díla, se kterými se v dnešní produkci rodinného bydlení setkáme pořád ještě nejčastěji, tzn. domy ve stylu tzv. podnikatelského baroka (každý čtenář dozajista ví, co mám na mysli). Základní tvar takového domu je selská chalupa s přesahem střechy pro vlašťovčí hnízda. Chalupu pěkně stočíme kolem bazénu či terasy po vzoru skandinávských atriových domků. Podle jiného mustru, tentokrát snad domácího funkcionalismu, tu naděláme poměrně velká okna, která však, snad v úleku nad tím, čeho jsme se odvážili, rozdělíme plastovými mřížkami na malé tabulky jak Benedikt Rejt okna Vladislavského sálu. Tenhle závan historie se nám zalíbí, a tak na dům navěšíme barokní balustrády z bílého cementu a klasicistní římsy z močoviny. Šambrány kolem oken jsme okoukali na obrázcích Josefa Lady, ale mohutné vikýře s půlobloukovými štítky nad pravouhlými okny jsou bezprecedentní. Zbývá ještě nadělat ozdobné hlavy na komín jako na schönbornském paláci a garáž osadit polskými bílými plastovými vraty s kazetami à la dveře sakristie kostela San Lorenzo, zatím bez Donatellových reliéfů. Jednota? Jednoduchost?

Krásu povstane jinak. Všechny tvary na domě mají být exaktní, korektní, správné a jednoduché. Řešení jednotlivých funkcí domu i motivace jeho výsledné tvarové podoby - to vše se má jevit jako pochopitelné, praxí ověřené a také ovšem praxi podřízené. Vzhledová stránka domu respektuje jeho funkci a nečiní si nárok na svébytnost.

Proberme třeba taková okna. Jejich základní funkcí je přivádět světlo dovnitř dispozice, ne zdobit či dokonce „rozbít“ fasádu. To se nejjednodušeji podaří jediným velkým oknem v průčelní stěně každé místnosti. Pro obloukové zaklenutí takového okna neexistuje dnes žádné zdůvodnění, které by obstálo: překlad bude nejspíše rovný, z betonových či ocelových profilů nebo keramických prefabrikátů. Všim tím zvládneme daný rozpon efektivněji než klenbou, která bývala po dlouhá staletí často jedinou volbou. A vyřezat oblouk do pěnasilikátových tvárnic sice jde docela snadno, ale je to jako bychom v letadle trvali na suchých prevítech, opatřených dostatečnou zásobou mechu k intimní hygieně našeho rekta... Minimalistovi pak začne

překážet i okenní rám: buď jej ztenčí, zasune do konstrukce obvodové stěny nebo úplně vynechá. Bude-li dbát toho, aby mu redukováným rámem neutíkalo příliš mnoho tepla zvnitřku a aby bylo možné okno pohodlně otvírat, dojde k řešení opravdu lapidárním a krásnému: v jednoduchém a racionálním otvoru světlu nic nepřekáží. Škoda jen, že teplo neumíme udržet pohromadě nějakou elektromagnetickou clonou, jak o tom sní autoři science fiction, pak by v oknech nemuselo být ani to sklo...

Co ale s puzením po tvarech, které mají symbolicko expresivní povahu a nejsou jen tvary racionálními v naznačeném smyslu? Jednoduchost může opravdu být až sterilní a co třeba s takovými lidskými touhami jako je pocit vlastnictví, hrdost na svůj dům, ornamentální a dekorativní cítění či snaha symbolizovat nějak svůj vztah k domu apod. Potlačovat něco podobného nedává dobrý smysl a tyto postoje se vždycky nakonec na domě nějak manifestují, třeba jako cesta k osvojení obytného prostředí. Architekt by jim měl umět naslouchat a za všech sil se snažit jim porozumět. A pak je *kontrolovaně* ventilovat tak, aby dům nakonec nerozvrátily: do interiéru či na průčelí domu například v drobných náznakových „úletech“ typu domovní znamení nebo altán v hloubi zahrady.

„Co tě napadne, když řeknu, že v jednoduchosti je krása“, zeptal jsem se dnes své dcery. „Já“, odpověděla. Jednoduché a ... krásné.

Ing. arch. Jan Rampich